

RÉDEI KÁROLY

Viszontválasz Vászolyi Erik perújrafelvételnek nevezett válaszára

The author replies to Erik Vászolyi's article (2004) on the subject of the Permian prolativite suffixes and locative case. Vászolyi's first paper criticises Rédei's earlier work (1968) on this subject.

1. Vászolyi Erik 36 év késéssel válaszol Prolatívusz, tranzitívusz, lokatívusz a zürjénben, a votjákban és a finnugor nyelvekben (Vászolyi 1968) című cikkéről írott bíráló észrevételeimre (Rédei 1968: 171–173). Dolgozatának a Perújrafelvétel főcímet adta. Alcíme: A permi prolatívusz ragok [sic!] és a finnugor lokatívusz ügyében. Rögtön három megjegyzés: 1) Nem volt szerencsés a szerkesztőségtől Vászolyi perújrafelvételét Szij Enikő 60. születésnapjára kiadott ünnepi kötetben közzétenni. 2) Én semmiféle perről nem tudok, tehát a „perújrafelvétel” csúsztatás. Mindössze egy-két hangtani-alaktani megjegyzést fűztem – udvarias hangnemben! – Vászolyi Erik fejtegetéseihez. Éppen ezért Vászolyi kioktató stílusát visszautasítom. Jelen válaszomban itt-ott én is élesebben fogalmazok, mivel – úgy tűnik – Vászolyi ezt a stílust jobban megérti. 3) Vászolyi bő emberöltő után válaszol terjengős dolgozattal (Vászolyi 2004: 432–450, azaz 19 oldal) rövid (3 oldalas!) bírálatomra.

Vászolyi a finnugrisztikában 1968 óta csak ritkán hallatta szavát. Éppen ezért nagy merészség volt tőle Rip van Winkle módjára felébredve – mit sem törődve az azóta végbement változásokkal – ott folytatni a vitát, ahol 36 évvel ezelőtt abbahagyta. Az 1968 óta eltelt időben a permi prolatívusról, tágabb értelemben: a névszóragozásról tekintélyes szakirodalom gyűlt össze, magam is sokszor foglalkoztam ezzel a kérdéskörrel. Ám itt és most nem teszem meg, hogy ráirányítsam a figyelmét erre az irodalmi apparátusra. Kizárólag azzal a sarkalatos hangtani-alaktani kérdéssel foglalkozom, amely vitánkat (Vászolyi-nál: pert) képezte, s amelyet ő sem akkor, sem ma semmiképpen nem óhajtott megérteni. Az ok immanens módon persze Vászolyiban rejlik: vonatkozó írásából az derül ki, hogy a történeti-összehasonlító hangtan nem erős oldala, ezért igyekezett és igyekszik azt nagyvonalúan kezelni.

A két esetrag (prosecutivus: zürj. *-ed*, P *-et* ~ votj. *-eti*, transitivus: zürj.-votj. *-ti*) – közös névvel prolatívus – funkcionális tekintetben közel áll egymáshoz, Vászolyi részletesen tárgyalja használatukat. Ebben a kérdésben nincs és nem is

volt vita közöttünk. Lényegét érintő eltérés felfogásunkban e ragok történeti-összehasonlító magyarázatában van. Vászolyi mind a két esetragot az ablativusi *-ta ragból eredezteti (1970: 79 kk., 2004: 436). Ha jól értem, saját felfogását modernnek véli, a vele szembenállókat pedig maradnak. Különösen elmarasztalólag nyilatkozik Uotila 1933-ban megjelent disszertációjáról (2004: 436, jegyzet), amelyben Uotila egyebek közt az egyszerű és gemináta zárhangok eltérő fejlődését tárgyalja. Vászolyi itt lépre ment: szerzőnk, akinek a hangtan gyenge oldala, abban a hitben él, hogy a kettős fejlődési sor csupán Uotilánál és Rédeinél fordul elő. Mielőtt továbbmennénk, lássuk, miről is van szó! A szóbeljei zárhangok fejlődésmódja a permi nyelvekben: 1) *p, *t, *k (első és második szótag között) > Ø, olykor b, d, g (a második szótagnál hátrább: zürj. b, d, g, P p, t, k, votj. p, t, k). 2) Gemináta zárhangok: *pp, *tt, *kk > zürj.-votj. p, t, k. Ez nemcsak Uotilánál van így, hanem így van minden finnugrisztikai kézikönyvben (Collinder, Hajdú, Lakó, Lytkin et al. 1974: passim; l. még Rédei 1988: 351 kk.). – Persze ma már többen úgy látjuk, hogy a gemináta zárhangok PU, FU, FP stb. kori erősödés útján keletkeztek (erre nézve l. Bańczerowski 1971: 49–64, 1969: passim; Rédei 1992–1993: 88 kk.).

A permi prolativusragok eredetét – némi módosítással – ma is úgy látom, mint 1968-ban: 1) prosecutivus: zürj. -ed, P -et, -et', votj. -eti, -iti stb. < PU *-ta/*-tä ablativusrag; 2) transitivus: zürj. -ti, votj. -ti, -ti, -ki < FU *-tt3 (*-tta/*-ttä) < *-ta/*-tä locativusrag + zürj.-votj. i < *j prolativusrag.

2. Néhány további észrevétel; ezek nem tartoznak szorosan a prolativusragok témaköréhez, de valahogy mégis rávilágítanak Vászolyi Erik kutatási módszerének hiányosságaira (nála persze amelioratív módon modern szemléletére, mivel a hangtan-hangtörténet – úgymond – dekadens-maradi kutatási terület).

A Px2Sg zürj. -id ~ votj. -id, -ed, Acc2Sg zürj. -te ~ votj. -te/-de, -ti/-di toldalékokat hosszabb tanulmányban vettem alá vizsgálatnak. Vászolyi felfogása (2004: 437 kk.) és saját eredményeim (Rédei 2000: 140 kk.) sok ponton megegyeznek, de minderről neki hosszadalmas és itt-ott mellébeszélő fejtegetéseiben Rip van Winklét követve nincs tudomása.

A permi történeti és a finnugor összehasonlító hangtan Vászolyi számára – úgy látszik – valóban tabula rasa. Az általam idézett zürj. *njrd* 'Landspitze' ~ *kojt* 'Balzplatz, Balz', továbbá *lebed* 'Gabel' ~ *ičet* 'klein' viszonyáról hosszan értekeznek: (2004: 442–444) és közben „nem jön rá arra”, hogy a *d* esetében eredeti *-t, míg a *t* esetében *-tt3 képzővel van dolgunk. Mindezt bírálatomban köztudottnak véltem (Rédei 1968: 172), ezért beértem a példák egybevetésével. Nem gondoltam volna, hogy Vászolyi számára ismeretlen, kellőképp meg nem világított területre tévedtem.

Hajdani írásomban valóban van egy hiba (Rédei 1968: 172): „A tranzitívusz: *I* eleme ...” helyesen „A tranzitívusz *T* eleme...” Elnézést sajtóhibáért!

Az *ili* 'weit', *vili* 'oben, in der Höhe (fliegen)' defektív alakok történetileg lativusi (FU *j), leíró szempontból viszont prolatívusi formák. Vászolyi (2004: 448) tévesen nevezi őket lativusi alakoknak. Az *ili*, *vili* a locatívusi *ilin* 'weit', *vilin* 'oben' formákkal szemben mindig mozgást jelentő igékkel kapcsolatban használatos: *ili vetlin*, *munin* 'weit zogst du, gingst du', *ili bergavni* 'weit von etwas sein'; *kaga vili lebe* 'ein kleiner Vogel fliegt in der Höhe'.

A *-i*, *-ti* (*-t + -i*) transitívusrag csupán eredetére néve locatívusi (< *-tt3 < *-ta/*-tä), a mai zürjén nyelvben mozgást jelentő igék mellett prolatívusi funkciója van, hiszen a *t* „a dinamikus mozgás kifejezésére foglaldott le” (Rédei 1968: 172), pl. *V set céccjstas* 'er hüpfte denselben Weg', *tat mun!* 'hier (diesen Weg) geh!'. Vászolyinak (2004: 446–449) minderről nincs tudomása terjengős fejtegetéseiben.

Sapienti sat!

Irodalom

- Bañcerowski, Jerzy (1969), Konsonantenalternation im Ostlappischen unter dem Aspekt der Verstärkung-Lenierung. Unversytet im. Adama Mickiewicza, Poznań.
- Bañcerowski, Jerzy (1971), Bemerkungen zu den Theorien über das Klusilsystem im Proto-Uralischen und einige Modellvorschläge. *NyK* 73: 49–64.
- Lytkin, V. I. et al. (szerk.) [Лыткин, В. И. и др. (ред.)] (1974), Основы финно-угорского языкознания. Наука, Москва.
- Rédei Károly (1968), Szélgjegyzetek Vászolyi Erik „Prolatívusz, tranzitívusz, lokatívusz a zürjénben, a votjákban és a finnugor alapnyelvben” c. cikkéhez. *NyK* 70: 171–173.
- Rédei, Károly (1988), Geschichte der permischen Sprachen. In: Sinor, Denis (ed.), *The Uralic Languages*. Brill, Leiden – New York – København – Köln. 351–394.
- Rédei Károly (1992–1993), Az uráli-finnugor névszóragozás történetéből. *NyK* 93: 79–94.
- Rédei Károly (2000), Accusativus a permi nyelvekben (A PU *t többesjel eredetéhez). *NyK* 97: 140–146.
- Uotila, Toivo Emil (1933), Zur Geschichte des Konsonantismus in den permischen Sprachen. *MSFOu* 65.
- Vászolyi Erik (1968), Prolatívusz, tranzitívusz, lokatívusz a zürjénben, a votjákban és a finnugor alapnyelvben. *NyK* 70: 47–85.
- Vászolyi Erik (2004), Perújrafelvétel – A permi prolatívusz ragok [sic!] és a finnugor lokatívusz ügyében. In: Csepregi Márta – Várady Eszter (szerk.), *Permie k, finne k, magyarok. Írások Szij Enikő 60. születésnapjára. Uralisztikai tanulmányok* 14. ELTE BTK Finnugor Tanszék, Budapest. 432–450.